

Mina Kujović

NEKI DETALJI O SMJENI VLASTI U GRAČANICI KRAJEM NOVEMBRA 1918. GODINE

(Kako je ispraćen Abduselam-beg Hrasnica, posljednji kotarski predstojnik austrougarske uprave u Gračanici)

Završetak Prvog svjetskog rata, u novembru 1918. godine, u cijeloj Bosni i Hercegovini, pa i u Gračanici obilježili su burni politički događaji, opća nestabilnost, pobune seljaka, raznovrsne nestašice, pojave gladi i bolesti. Odstupanje stare austrougarske i uspostava nove vlasti, koja je ulazila na prostor Bosne i Hercegovine sa srpski trupama u narodnom pamćenju ostalo je kao "vrijeme prevrata". Novu vlast i stvaranje Kraljevine SHS srpski seljaci dočekali su s velikim oduševljenjem, očekujući da će agrarno pitanje biti definitivno riješeno. U mnogim bosanskohercegovačkim selima vladalo je revolucionarno raspoloženje. Na raznim mjestima planuli su begovski čardaci. U Gračanikom kotaru seljaci su zapalili jednu zgradu i orobili čardak Mustajbega Uzeirbegovića u Kožuhama, rastjerali oružnike na oružničkoj postaji u Osječanima i dva puta izgonili oružnike sa oružničke postaje u Ozrenu. Na prolazu u Gračanicu zaustavile su se srpske komite i noću uznemirivale činovnike i oružnike.¹

U međuvremenu u Sarajevu je formirana Narodna vlada narodnog vijeća za Bosnu i Hercegovinu.² U isto vrijeme, po svim bosanskohercegovačkim gradovima formirani su odbori narodnog vijeća, koji su imali pod kontrolom takozvanu narodnu gardu,

odnosno manje ili veće naoružane sastave za uspostavu i čuvanje reda na lokalnom području. U Gračanici kao kotarskom sjedištu Odbor narodnog vijeća djelovao je u sljedećem sastavu: trgovac Mihajlo Stević (Hadži-stević) predsjednik, Luka Milisavljević sekretar, Rifat Mehinagić, član Vijeća i Lazar Petrović, član Vijeća. Komadant narodne garde u novembru 1918. godine u Gračanici bio je Miloš Ivanišević, a njegov zamjenik neki Dakić. Kotarski upravitelj (predstojnik), od 16. 1 1916. godine, bio je Abduselam-beg Hrasnica, pravnik iz Sarajeva.³

Političku napetost između srpskog i muslimanskog dijela gračaničke čaršije, u novembru 1918. godine, između ostalog, naročito je povećao sukob kotarskog upravitelja Hrasnice i Odbora narodnog vijeća. Sukob je izazvao član Odbora, šumarski upravitelj Lazar Petrović, koji je na sjednici Odbora, održanoj 18. 11 1918. optužio Hrasnicu da namjerava spaliti ili na drugi način uništiti prezidijalne /povjerljive/ rezervatne spise Kotarskog ureda u Gračanici.⁴ Na njegov prijedlog, Odbor je odlučio da zapečati Kotarski ured, a da Hrasnicu zadrži u kućnom pritvoru. Istog dana popodne, čim je napustio ured, poslije šest sati, pred Ured došao gardista Dakić sa zadatkom da dežura i čuva uredske prostorije.

O novonastaloj situaciji i mjerama Narodnog vijeća, Hrasnica je poslao izvještaj Narodnoj vladi Narodnog vijeća za Bosnu i Hercegovinu u Sarajevo. U izvještaju je, između ostalog naveo i ovo: "...18. ov. mj. oko 5 s. po podne pristupilo potpisanom izaslanstvo ovdašnjeg kotarskog odbora narodnog vijeća: predsjednik M. Stević (Mihajlo Hadžistević, n.a.), član R. Mehinagić (Rifataga Mehinagić, n.a.) i zapovjednik narodne garde M. Ivanišević (Miloš Ivanišević, n.a.), naoružan. Predsjednik izjavi, da je odbor na svojoj sjednici zaključio, da ja imadem ostaviti kancelariju, koju će oni zapečatiti i da ne smijem dolaziti u ured već kod kuće ostati do daljnje odredbe, da sam se ja expedit izrazio, da ću spa-

liti rezervatne spise svoje i Sedmakove (prvi kotarski upravitelj u Gračanici, o. p.), a ti spisi su za njih vrlo važni, da se uzmogne saznati, kakav je ko bio, pa me pozvaše da udovoljim zaključku, da im predam kancelariju, da je zapečate i da ne smijem u ured dolaziti već kod kuće ostati, dok se stvar ne izvidi.”⁵ Hrasnica je u tom svom izvještaju posebno podvukao da je optužba u vezi sa uništenjem spisa besmislica, da je uvijek, u svim mjestima u kojima je radio kao činovnik, bio savjestan vladin službenik, da je savjesno radio u prethodnom i da je spreman isto tako raditi u novom sistemu.⁶ Zamjerio se nadšumaru Petroviću zato što ga je nekoliko puta ukorio zbog nesavjesnog rada i povremenih opijanja. Zato je o njemu i prije novembarskih događaja širio razne neistine po Gračanici, zato ga je i optužio na sjednici Narodnog odbora, održanoj 18. 11. 1918. godine.

U spomenutom dopisu Hrasnica piše kako ga je sljedećeg dana, dok je prolazio čaršijom, na putu do Ureda, građanstvo nekako čudno gledalo.

U uredu je dobio telefonski nalog od Narodne vlade u Sarajevu da sve povjerljive spise spakuje i odmah ih pošalje u Sarajevo Vladi. U telegramu koji mu je nešto kasnije prosljeđen iz Sarajeva izričito mu se naređuje da ne smije spaljivati spise, niti ih na neki drugi način uništiti. U vezi s tim, u nastavku svog opširnog izvještaja Hrasnica je napisao sljedeće: “... Čim je taj brzojav uručen, pozvao sam u svoju kancelariju pisarskog oficijala Frankovića, definitivnog dnevničara Čurka, i podvornika Karanovića, pa sve prezidijalne spise što su se nalazili u mojoj kancelariji i - u ormaru, blagajni i ladicama povadio i sve iskaze i bilješke - sve do danas, te dao u prisutnosti u dva sanduka spakovati i zapečatiti, koji će se danas po cestarniku Hanzelu pod pratnjom dvojice gardista željeznicom opremiti.”⁷

Nakon tih peripetija, Abduselam-beg Hrasnica je dobio naredbu iz Sarajeva da napusti mjesto kotarskog upravitelja u Gračani-

ci i vlast odmah preda privremenom upravitelju Antunu Berničeviću.⁸ Krenuo je sa familijom za Sarajevo, 27. 11. 1918. godine. Na željezničkoj stanici ispratilo ga je nekoliko uglednih muslimana, među kojima su bili i Mahmutaga Rešidbegović i Mustafa eff. Hadžić. Na istom mjestu, samo s druge strane, priređen mu je drugačiji ispraćaj. Po nagovoru iz čaršije, grupa mladića srpske nacionalnosti uzvikivala je parole protiv begova i bivše vlasti, dok su mladići muslimani lupali u kante.

O događanjima koji su se zbili na željezničkoj stanici u Gračanici prilikom odlaska kotarskog upravitelja Abduselam-bega Hrasnice iz Gračanice, u prezidijalnim (povjerljivim) spisima arhivskog fonda Zemaljske vlade u Sarajevu postoje dvije verzije: prvu je ispisao sam Hrasnica u svojoj žalbi Zemaljskoj vladi, a drugu privremeni kotarski upravitelj Anton Berničević u svom izvještaju, takođe, Zemaljskoj vladi. Oba ta dokumenta, kao i odgovor Zemaljske vlade, nalaze se u jednom predmetu, na kojem je ispisan datum 15. juni 1919. godine.⁹ Na kraju tog predmeta nalazi se sljedeća službena zabilješka Zemaljske vlade: “Pošto su se događaji na koje se pritužuje kotarski predstojnik Hrasnica dogodili odmah prigodom prevrata u stanju revolucije, to se ne može nikome krivnja za ove događaje u teret staviti, stoga ad akta.” U istom predmetu nalaze se i izjave koje su dali akteri događanja na stanici u povodu odlaska gospodina Hrasnice iz Gračanice u Sarajevo.

Donosimo dijelove izvještaja o događanjima na stanici prije polaska voza, kako su ih opisali bivši kotarski upravitelj Hrasnica i novi privremeni kotarski upravitelj Berničević, uz napomenu da su izjave ostalih učesnika u “ispraćaju”, članova Narodnog odbora: Mihajla Stevića, Rifatage Mehinagića, Miloša Ivaniševića i Luke Milisavljevića slične izvještaju Antuna Berničevića.

Abduselam-beg Hrasnica je ovako opisao svoj ispraćaj na stanici: “... Vidilo se da je, da su se prema izvanrednim okolnostima razmjerno prilično normalno prilike razvijale

to petnaest dana preokreta, da se može mirne duše ustvrditi, da bi se uzdržao red i mir u tom kotaru kao nigdje drugdje, da nije bio onaj zloduh-lažac, koji je svojim postupkom zaveo tamošnje pučanstvo, pa su se zaredale demonstracije. Danom noćom se pogrdno vikalo vrijeđalo po gradu ne samo protiv popisatog nego nijesu bili pošteđeni ni drugi građani.

Demonstriranje je završeno 27. 11. na večer, kada sam usljed brzojavnog premještanja ostavljao Gračanicu. Došavši sa obitelji¹⁰ na kolodvor smjestim se u vagon, a zabavim se sa desetak najuglednijih muslimana građana, koji me ispratiše. Dok sam se s njima razgovarao, oču se naglas lupajući u tečku: 'veselimo se, odlazi nam kajmakam efendija,' To je činio jedan gardista Terzić. Malo iza toga sabere se oko dvadeset pravoslavnih mladića građana – pred njima član kotarskog odbora narodnog vijeća Rifat Mehinagić, te otpjevaše nekoliko pjesama i u jedan glas zaoriše: 'dole s Hrasnicom, dole s kukavicom, dole s ulizicom.' Pri tom je kod njih stajao privremeni kotarski upravitelj Berničević i podkomadant garde M. Ivanišević sa patrolom garde.

To se je otpjevalo a pri polasku su uz to zviždali. Ta patrola garde me je u pokrajnom kupeju do Karanovca dopratila. Sreća je i moja i njihova, da me nijesu tvorno napali, jer se ne bih mogao uzdržati. Prelila bi se čaša u strpljivosti.

Niko nije od činovnika pri ispraćaju bio u, koja me u strahu sebi počela zvati da sam ih morao tješiti.

Muslimani građani, koji me ispratiše, bili su čisto u neprilici stideći se te besramnosti nekolicine liska gračaničkih protiv kojima mi je bilo ispod dostojanstva reagirati....¹¹

U istom predmetu u vezi sa događanjima prilikom ispraćaja Abduselam_bega Hrasnice iz Gračanice nalazi se i izvještaj Antuna Berničevića, privremenog kotarskog upravnika u Gračanici. Berničević je tražio od Zemaljske vlade da poduzme istragu u vezi sa cijelim slučajem, tvrdeći da će istraga pokazati da on

lično nema nikakve krivice i da su se događanja dešavala mimo njegovog znanja. Tražio je, isto tako, od Zemaljske vlade da poduzme istragu i utvrdi krivičnu odgovornost bivšeg kotarskog upravnika Hrasnice po paragrafu o kleveti vladinih činovnika. Tvrдио je u nekoliko dopisa Vladi da ga je gospodin Hrasnica nepravredno optužio.

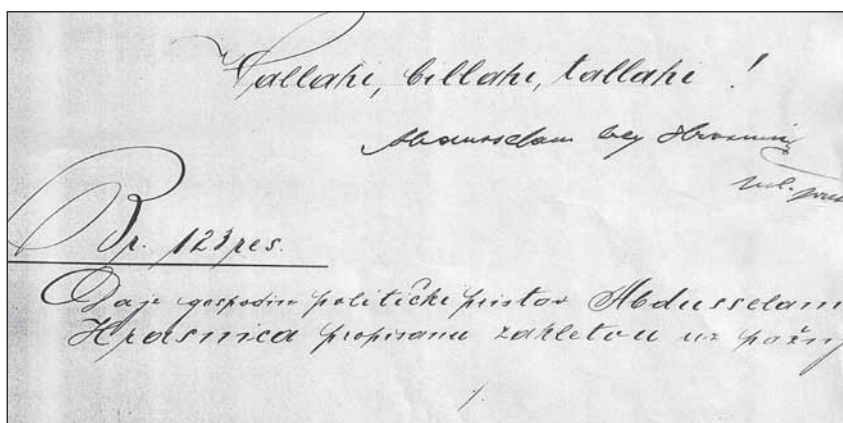
Evo kako je A. Berničević u svom izvještaju Zemaljskoj vladi u Sarajevu prikazao pomenute događaje na gračaničkoj željezničkoj stanici: "... Nekoliko muslimanskih mladića, a na čelu im je sada umrli, Alkija Zukalović iz Gračanice, poredalo se na peronu. Podalje od njih stajali su neki Srbi pravoslavci, vidim dijelom mladi ljudi. Dok su jedni i drugi promatrali mirno putnike, a osobito predstojnika Hrasnicu, dotle se je iz daljine čulo lupanje u kantu.

Naredio sam komandantu da obiđe zgradu željezničke stanice, da vidi ko i odakle lupa. Ustanovilo se je, da je lupao musliman Terzić, gardist izvan službe. Komadant garde Ivanišević Terziću je zabranio lupanje to je ovaj i poslušao nu malo iza toga opet je počeo lupati ali sa veće udaljenosti.

Kad je lupa prestala i kad je zvižduk vlaka najavio odlazak netko iz kruga muslimana vikao je 'Dolje Hrasnica, dolje s bezima.' Srbi nisu ni jednu riječ izustili.

Hrasnica se je na sve to smijao i pozdravljao svijet mašući rukom uz prozor kupeja, a svi prisutni su se smijali, jer su skoro svi to primili kao dječiju šalu. Po mom nalogu otišli su dvojica gardista sa istim vlakom do prve stanice Karanovac, da se za svaku eventualnost nađu Hrasnici pri ruci."¹²

Šta se stvarno desilo na željezničkoj stanici u Gračanici 27. 11 1918. godine prilikom odlaska smijenjenog kotarskog upravitelja Hrasnice, iz veoma obimne sačuvane dokumentacije, nismo mogli ustanoviti. Naveli smo samo dvije verzije događaja, a ima ih još nekoliko. Svi oni koji su taj dan bili na željezničkoj stanici u Gračanici imaju svoju istinu, odnosno dali su stvarne ili naručene izja-

ve. Na temelju svih tih izjava možemo samo ustvrditi da je Abduselam-beg Hrasnica iz Gračanice, nakon dvogodišnjeg službovanja, otišao ogorčen zbog nagle smjene u službi i razočaran ispraćajem na stanici. U Sarajevu je pokušao izdejsstvovati da Zemaljska vlada kazni izgređnike. Prepiska o ovim događanjima razvukla se sve do juna 1919. godine, kada je Zemaljska vlada zaključila da se radi o prekršajnom postupku u vrijeme prevrata i cijeli slučaj stavila ad akta.

Napomene

¹ ABH, ZVS, prez. 9785/1919.

² Narodna vlada narodnog vijeća Srba, Hrvata i Slovenaca /NVNVSHS/ za Bosnu i Hercegovinu djelovala je od 1. 11. 1918. do 31. 1. 1919. godine

³ ABH, Zbirka dosjea vladinih službenika /ZD/ - Abduselam-beg Hrasnica rođen je u Sarajevu 1876. a penzionisan 1925. godine. Završio je gimnaziju u Zagrebu 1893. a pravni fakultet u Beču 1899. godine. U Beču je 1907. godine položio i državni ispit. U državnu službu stupio je 1909.

⁴ U personalnom dosjeu Petrović Lazara nema personalnih podataka. Cijeli dosje sadrži prepisku Kotarske uprave u Gračanici i Zemaljske vlade u Sarajevu u vezi sa njegovim ponašanjem krajem 1918. i početkom 1919. godine. Petrović L. šumarski upravitelj u Gračanici zbog svog ponašanja bio je disciplinski kažnjen od strane Zemaljske vlade u Sarajevu i morao je da istupi iz državne službe. U njegove disciplinske prekršaje

nisu uračunati postupci prema gospodinu Hrasnici.

⁵ ABH, ZVS, prez. 5850/1919 (Dopis se nalazi u personalnom dosjeu L. Petrovića)

⁶ Abduselam-beg Hrasnica radio je kao vladin činovnik u: Ljubuškom, Bihaću, Velikoj Kladuši kao kotarski upravitelj/predstojnik radio je u Višegradu od 1909. do 1916. godine kad je premješten u Gračanicu. Nakon napuštanja Gračanice sve do penzionisanja 1925. radio je kao zamjenik okružnog načelnika vladinog savjetnika u Odjelu za socijalnu politiku.

⁷ ABH, ZVS, prez. 6638/1919. (Cijeli predmet odnosi se na prepisku Zemaljske vlade u Sarajevu i Kotarskog ureda u Gračanici u vezi sa povratkom povjerljivih spisa koji su 20. 11. 1918. otpremljeni Narodnoj vladi u Sarajevo. Radi se o dva sanduka povjerljivih spisa za period od 1878. do 1919. godine. U Sarajevu je spise preuzeo ovlašteni činovnik iz Gračanice Josip Capelletti.

⁸ ABH, ZD. (Antun Berničević je rođen 1805. godine u Prčanju (Boka Kotorska) narodnost: srpska, vjeroispovijest: rimokatolička. Završio je veliku gimnaziju u Kotoru 1908., a pravni fakultet 1911. godine na Sveučilištu u Zagrebu. Kao sudski službenik radio je u: Tuzli, Nevesinju, Gračanici i Bosanskoj Krupi)

⁹ ABH, ZVS, prez. 5518./1919.

¹⁰ A. Hrasnica imao je ženu Atifu i šestero djece: Habiba (1904.), Mesrura (1905.), Šerifa (1907.), Muhamed (.), Memduh-beg (1909.) i Nevzeta (1910).

¹¹ ABH, ZVS, prez. 5518/1919

¹² ABH, navedeni izvor